

Rehák László

Lényegtelen és lényeges dolgokról

Magyarországi útijegyzetek

Szomszédország és mégis mennyi váratlan, néha meglepő benyomás. Egy ország élete zajlik, keresi az utat, meg-megtorpan, utat tör magának...

Hosszú éveken át mesterségesen elkülönítették a két szomszédország életét. A lényeges, nagy dolgokról értesültünk, de az élet mégis sokezer kis, mellékes jelenségen keresztül jut kifejezésre. Ezek a lényegtelen dolgok nem mondanak újat Magyarország életéről, csak illusztrálják azt. A szemlélő előtt tündezik a vázlatos elképzelés és kirajzolódik egy reálisabb kép.

Túlkeveset voltam Magyarországon, hogy előttem kiteljesedhetett volna az ottani élet. El se merülhettem hétköznapijaiba, hogy az igazi élet teljes egészében megmutakozzék előttem. Azért mégsem fukarkodott váratlan benyomásokkal, számomra szokatlan dolgokkal.

A nagy alapvető dolgokban — ami elsősorban lényeges számunkra — meg lehet találni a közös elemeket és megállapítani a nézetek közelségét. És mégis meglepett az élet apróbb kísérő jelenségeiben megnyilvánuló különbségek sokasága. Hiszen azonos célt tűzött ki magának mindkét ország társadalmi átalakulása. Mindkét ország tudatosan vállalja a szocialista társadalom kiépítését. A jelentkező különbségek egy része bizonyára onnan ered, hogy Magyarországon a szocialista társadalom tartozékának tekintenek olyasmit, amit mi itt, nálunk, sem fejlődésünk eredményének nem tartunk, mégkevésbé szocialista jelenségnek, még ha tudomásul vesszük is szükségességét.

A mindig „alapjában véve helyes” pártvonal elsősorban a párt-dokumentumokban szerepel. Ott használják ezt olyan következetesen. Valójában az emberek a dolgokra, így a pártvonal eddigi ingadozására is, kritikusan tekintenek. Nem egyszer az volt a benyomásom, hogy elmerülnek a túlzott kriticismusban és szemelől tévesztik a távlatokat.

Az ott lefolytatott beszélgetések alapján arra a meggyőződésre jutottam, hogy az indokolatlan öndícséretetek megfogalmazói, akik ki-mondották, hogy mindig alájában véve helyesen cselekedtek, maguk sincsenek szilárdan meggyőződve az ilyen állítások szavahihetőségéről.

Egy példával szolgálok: Rákosi lemondásának nyilvános indoklásáról beszélgetek a központi vezetőség egyik tagjával. Megjegyzem, előzőleg többen állították, hogy a júliusi plénumon voltak akik elleneztek, hogy elsősorban egészségi okokkal indokolják a lemondást. Neveket is emlegettek. Ezért fölteszem a kérdést új ismerősömmel: nem nehezíti-e meg a politikai munkát és a távlatok vázolását az a körülmény, hogy Rákosi félrevonulását elsősorban egészségi okokkal indokolták és hogy háttérbe szorultak a lemondás politikai okai?

A válasz kertelés nélküli volt. A központi vezetőség tagja szerint nem okoz semilyen kárt az a körülmény, hogy nem mondották ki félreérthetetlenül, miért állították félre a régi politika megszemélyesítőjét annál az egyszerű oknál fogva, mert az egészségi okokat nem hiszi el senki Magyarországon, hiszen felelős poszton van korosabb és betegebb vezető jelenleg is Magyarországon. Ő maga is, magyarázta tovább, amikor értekezleten a központi vezetőség üléséről beszél, Rákosi lemondásáról nem időz a lemondás egészségi okain, hanem az indoklás második részének politikai okait hangsúlyozza.

Mindenesetre az ilyen beszélgetés és érvelés után azok a párt-táborzatok, amelyeken külföldön olvasva őket, annyira megakad az ember, enyhébbeknek tűnnek. De továbbra is felvetődik bennem a kérdés: kell-e ezt így csinálni, nem nevel-e ez a gyakorlat kétszínűségre? Szükség van-e erre a kettősségre: egyet mondani és tudni hogy mást értenek alatta?

Könnyű rámondani, hogy nem az én gondom, minek tépelődni rajta. Önként adódik ez a válasz. Mégis a nyugtalanító érzés nem hallgat el bennem...

A jugoszláv jövevény számára feltűnő mennyire hangsúlyozzák ma Magyarországon a nemzeti jelleg formális kinyilvánítását. A nemzeti szín ott van a kiviteli Herz-szalámin és a kecskeméti barackpálinkán is. De nem hiányzik a nemzeti színű szalag a Hazafias Népfront Hunyadi János emlékünnepeire szóló meghívójáról és a Hazafias Népfront kiragasztott augusztus huszadiki Az Alkotmány és Az Új Kenyér Ünnepe tő köszöntő plakátjáról sem.

De a nemzeti jelleg hangsúlyozása ötlük szemünkbe a Hősök Terén is az Országházban is. A Milléniumi Emlékmű jellege a régi.

A nemzet nagyjai közül a három utolsó Habsburg-uralkodó hiányzik. Az ostrom alatt, hallom lebombázták és a helyreállításkor másokkal helyettesítették őket. Ha jól emlékszem, Széchenyivel, Táncsicsal és Kossuthal. Középen ott ágaskodik Árpád és a mesebeli hét vezér lovas csoportja mögött az oszlop tetején az angyal, a magyar királyi felségjelvényekkel. Az oszlop tövében nagy kőköcka: az ismeretlen hős sírja.

Egy éve, hogy ezt a sírt létesítették. Addig is ha valamilyen hivatalos küldöttség külsőségekben akarta kifejezni tiszteletét a magyar állam iránt, nem volt meg a más országokban szokásos hivatalos emlékmű. Sztalin emlékmű persze volt, mint az elmúlt évek jellemzője, a Milléniumi Emlékmű tözsomszédságában, szemben a szak szervezeti székházzal.

Valóság, nem anekdóta, hogy Budapesten a Sztalin emlékműhöz az út a Sztálin-úton (volt Andrássy-út) át vezet a Hősök teréig, ahonnan jobbra nyílik a Sztálin tér és annak középső szegélyén vöröses márványtalpazaton a nagyméretű, csizmás bronzszobor.

A háború után a Városliget rovására létesítették a Sztalin teret, azonos perspektívával és rendeltetéssel mint a moszkvai Vörös-tér. Ez a tér rám úgy hatott, mint a nemzeti romantizmussal telített Milléniumi tér elhibázott, valamikor korszerűnek vélt ellensúlyozása. A Sztálin-tér szobrával és katonai parádéjaival ma már Magyarországon sem sorolható a korszerű városrendészeti elemek közé.

Az Országház, a parlament pazar épülete, neogótikájával és egyéb stíluskeverékével a szocialista társadalmat építő országban feltétlenül történelmi műemlék erejével hat. Amikor a hosszan elnyújtott magasba ívelő főlépcsőin az ember felfelé halad, körülveve a sokszínű falakkal és színes ablakokkal, lehetetlen nem arra gondolni, hogy a századforduló burzsoáziája a belépőnél templomi áhitatot és dőlyfös erejének tiszteletet akart kelteni.

Itt tartott különben fogadást a Hazafias Népfrent elnöke a Jugoszláv Szocialista Szövetség, a bolgár Hazafias Front és az ehhez hasonló albán, román, cseh és lengyel politikai szervezetek küldöttsége számára.

Ezalkalommal a külföldi és hazai vendégeknek megmutatták a parlament épületét: az ülésezési nagytermet, a kupolacsarnokot, ahol a vasutasnapki központi rendezményre készültek és a lebombázott felsőházi üléstermet, amelyet régi alakjában, de korszerű berendezésekkel kongresszusi és nagygyűlési teremmé alakítottak át.

Külön elvezették a jelenlévőket Munkácsy nagy történelmi képehez. Árpád a honfoglaló vezér fehér lovon hadinépével és a hódoló nem-magyarok képletes ajándékátadásával. Erről a képről jegyezte meg lehangoltan néhány nappal később a Szépművészeti Múzeum szakembere, amikor megtudta, hogy Hrnecsevicsel eljutottunk

Munkácsy vaját köpülő parasztasszonyához és láttuk a honfoglalási képet: „Hát akkor sajnos előljáróban nem kaptak valami kedvező benyomást Munkácsy művészetéről”.

Indokolatlan volt a szakember lehangoltsága. Engem akkor ott, az Országház különtermében, nem Munkácsy és képe érdekelt, hanem a képet szemlélő emberek.

Hunyadi János halálának 500. évfordulója országos ünnepséggé vált. A könyvkiadás nem egy könyvvel és alkalmi kiadással jelölte meg az évfordulót. A Nemzeti Múzeumban alkalmi Hunyadi-kiállítás nyílt. Az Operaházban a diplomáciai kar és a külföldi küldöttségek részvételével emlékestet rendeztek. A honvédelmi miniszter megnyitó beszédének bevezetőjében hangsúlyozta, hogy az évforduló igazolja, mennyi gonddal ápolja a Magyar Dolgozók Pártja és a kormány a nemzeti múlt nagy alakjait és haladó eseményeit.

Az ünnepi beszédet egy Kossúth-díjas történelmi-tudós tartotta. A szünetben az országos népfrent bizottságból egy elvtárs közölte velem: azon voltak, hogy az ünnepi beszéd végét jobban aktualizálják, de a tudós ellenszegült és megmaradt a maga elgondolása mellett. Nem tudom megítélni, milyen volt a beszéd tudományos színvonala, de minden bizonnyal teljes egészében aktualizált fejtegetés volt. Az az érzésem, hogy a vég további aktualizálása szövegek beiktatását jelentette volna.

Az ünnepi est művészi műsorát a Magyar Néphadsereg Vörös Csillag Érdemrenddel kitüntetett Művészegyüttese szolgáltatta, felvontatva az együttes zenekarát, karnagyait, szólistáit, színművészeit, énekkarát és táncegyüttesét.

Az országos ünnepséggé műsorához tartozott Hunyadi szobrának leleplezése is. A szobrot, a kormány, a külföldi vendégek és az alkotó Kossuth-díjas szobrász jelenlétében leplezték le Pécsen. Miért Pécsen? Már előzőleg hallottam, hogy Pécs az ország legszebb vidéki városa. Ott hallottam, hogy Szeged már rég nem a legnagyobb vidéki város. Az ország gazdasági fejlődése Miskolcot emelte az első helyre. Pécs is megelőzte gazdasági jelentőségben, de a lakosok számánál fogva is Szegedet.

Szeged lassú fejlődésére kihatott nem csak gazdasági fejlődésének általános irányzata, de a feszült viszony Jugoszláviával is. Szegedről elhelyezték a vármegyei központot éppúgy, mint ahogyan a feszültség első évében a Mohácson megkezdett nagy vasművek építését beszüntették és Pest közelében kezdték meg újra. Így született meg Sztálinváros, az utóbbi öt év nagy erőfeszítéseinek egyik jelentős eredménye.

Pécs különben, ahogyan ott magyarázták, hamarosan megelőzi Miskolcot is. A város környékén lesz Magyarország második öt éves tervének a legjelentősebb létesítménye, nagyobb és fontosabb mint a mecsekvidéki szénbányarendszer.

A pécsi szoborleleplezés, amelynek főszónoka a honvédelmi miniszter helyettese volt, mégsem volt az ország központi eseménye. Aznap tartott nagygyűlést Sopronban Hegedűs András miniszterelnök és Salgótarjánban, régi választókerületében, Kádár János, akit a júliusi plénumon kooptáltak a Központi Vezetőség tagjai közé, onnan a politikai bizottságba és a Központi Vezetőség egyik titkárává.

A politikailag aktív embereket élénken foglalkoztatja a legutolsó plénum és a képviselőházi ülésezés. Ezeket az embereket elsősorban, az érdeklő hogyan alakul a helyzet a jövőben, milyen iramban és következetességgel érik el a beígért változásokat. Ezt a várakozást a párt központi lapjának tudósítása alapján az egyik vasárnapi nagygyűlésen felszólaló vasöntő a következőképpen fejezte ki: a Központi Vezetőség határozata után ezernyi kérdés foglalkoztat minket, de a sajtó nem adott mindenre részletes választ; reméljük, hogy a nagygyűlés után tisztában látjuk majd a jelent és a jövőt.

Magyarországon sokat vitatkoznak és bírálják. Jugoszláviából jött embernek szokatlanul sokat.

S mivel ez Magyarországon nem volt mindig így, ezért ezt sokan jelentős eredménynek tartják. Amennyire véleményt alkothatam: ez a hivatalos irányzat is. Hangsúlyozzák, hogy az embereknek joguk van megtudni az országos jelentőségű dolgokat, beszéltetni kell őket, megvitatni a legszélesebb körben is a dolgokat úgy, mint a mostani öt éves terv vitája alkalmával, véleményeket és javaslatokat kikérni.

Körülbelül eddig értek el az elképzelések a demokratizációs folyamat fejlesztését illetően. Egy egészséges és demokratikus közszellemet akarnak kialakítani, ahogyan többen magyarázták, amely lehetővé teszi a szabad vélemény-nyilvánítást. Ezt elsősorban politikai feladatnak tekintik és ennek megvalósításában nagy szerepet szánnak a Hazafias Népfrontnak.

Keveset hallottam más olyan eszközökről és intézkedésekről, amelyek az ilyen közszellem kialakítását létrehozhatnák. Nekem Jugoszláviából, meglehetősen idealisztikusnak hatott, amikor a tömegek aktivizálását hallottam mint célt és nemigen látom a társadalmi és gazdasági „eszközöket”, amelyek politikailag aktív társadalmi tényezővé emelik az embereket. Kétkedem, hogy az emberek akti-

vitását kellő mértékben sarkalhatja az a tudat, hogy véleményt nyilváníthatnak és hogy javasolhatnak. A mi gyakorlatunk arra utal, hogy az embereket olyan helyzetbe kell hozni, hogy maguk határozhassanak szűkebb vagy szélesebb környezetük ügyében. Mi már nagyon is megszoktuk, hogy ilyen természetű társadalmi és politikai kérdésekhez közeledve megvizsgáljuk: mennyire segíti elő valami azt, hogy a dolgozók igazgassanak és ne a dolgozókat igazgassák.

A Hazafias Népfront Magyarországon nem alakult ki teljesen, noha másfél éve hozták létre. Röviddel megalakítása után, a Nagy Imre-féle jobboldali elhajlás ellen folytatott akció során leépítették. Most újra aktivizálták azzal, hogy meglévő bizottságaiban magába foglalja az eddigi nőmozgalmat és a békemozgalmat.

A Hazafias Népfrontot mint mozgalmat képzelték el, egyéni tagság nélkül, alapszervezetek nélkül. Csak népfront-bizottságok léteznek: országos, megyei, járási és községi bizottságok.

Ezzel kapcsolatban csak utólag értettem meg teljes egészében azt az élcélődést, amely az Operaház vörösszalónjában ment végbe Hegedűs miniszterelnök és egy elvtársnő között. Hegedűs kifogásolta, hogy nem kezdődik idejében a Hazafias Népfront országos, tanácsának rendezésében megtartott Hunyadi ünnepség. Erre azt a választ kapta, hogy hiszen a Hazafias Népfront nem szervezet, hanem mozgalom.

Később megmagyarázták, hogy még vitatkoznak róla: szervezetté fejlődjön-e vagy maradjon meg mozgalomnak a Népfront. Egyes vélemények szerint, ha a Hazafias Népfront szilárd politikai szervezetté alakul, akkor árnyékba kerül a Magyar Dolgozók Pártjának vezető politikai szerepe. Mások úgy vélekednek, hogy a Hazafias Népfront nem töltheti be a hozzáfűzött reményeket, ha továbbra is a jelenlegi alakjában működik.

A vita még nem zárult le, s így a nagy nyilvánosság előtt mint mozgalom szerepel a Hazafias Népfront.

Jugoszlávia iránt osztatlanul nagy az érdeklődés. Erről lépten nyomon meggyőződhetett szocialista szövetségünk Magyarországon járt küldöttsége. A küldöttségnek nem csak kimondottan protokolláris szerepe volt, de alkalma nyílt számos nem formális érintkezésre és vitára is. Ha nem jött létre még maradandóbb és színvonalasabb érintkezés a látogatás során, az egyáltalán nem a küldöttségen mulott.

A jugoszláv viszonyok iránt megnyilvánult nagy érdeklődés mellett feltétlenül szembeötlik a Jugoszláviával kapcsolatos nagy tájékozatlanság. Komoly politikai súllyal rendelkező elvtársak nem tudják például, hogy nálunk a mezőgazdaságban nincs kötelező terményfelvásárlás, holott a magyar falu népe levelekből, rokoni kapcsolatokból meglehetősen tájékozott ezen a téren: Megesett, hogy egy újságíró, aki kérdéseket tett fel parlamentáris rendszerünk működéséről, nem tudta, hogy az kétkamarás rendszerű.

Az a benyomásom, hogy hazánk a magyarországi ember képzeletében elsősorban mint egy külpolitikai gesztus, mint az önálló szocialista fejlődési út megszemélyesítője létezik, mint egy olyan szocialista közösség, ahol valahogyan öngazgatnak és társadalmilag igazgatnak. Mindez azonban nagyon, de nagyon ködösen él az emberek tudatában. A konkrét formákat, a kézzelfogható jugoszláv valóságot nem igen képesek elképzelni. Nagy dolog az ottani embernek elképzelni, milyen a falu nálunk kötelező felvásárlás nélkül, és hogy a szabad terménypiac ellenére sem hantoltuk el a falu szocialista átalakítását. Vagy elképzelni, hogy nálunk az üzemek önálló tervezése és a piacon való jelentkezése ellenére mégis tervgazdaság létezik, nem beszélve a munkás és társadalmi öngazgatás konkrét jelentkezési formáiról.

Alkalmunk volt ellátogatni a Népszava szerkesztőségébe és beszélgetni a szerkesztőség egy részével. A beszélgetés nem volt valami színvonalas, de mégis figyelemreméltó esemény volt, hogy azokban a napokban a Népszava, a szakszervezetek központi lapja, foglalkozott érdemlegesen, az ország sajtójában első ízben, a jugoszláv Szocialista Szövetséggel, továbbá az is hogy a Népszavát látogattuk meg és nem a Magyar Nemzetet, a Hazafias Népfront lapját.

De talán ez annak a következménye is, hogy az utóbbi szerkesztőségbe nagyok a véleménykülönbségek a lap vezető egyéniségei között. Az egyik egy régi polgári demokrata politikus, a másik végéig védelmezte Rákosi pozícióját és a harmadik a gyors demokratizálás irányzatának híve. Így ez a három publicista — így jellemezték nekem őket — nehezen ülhetnek le egy szerkesztőségi asztalhoz.

Emlékezetes volt az írók klubjában lefolytatott beszélgetés. Határozottan jó benyomással távoztunk a négyórás beszélgetés után. Nem csak azért, mert valóban színvonalas beszélgetést folytattunk olyan írókkal, akiknek volt mértéktartásuk és kifejtett felelősségérzetük. Azért is, mert, legalább jómagam, a találkozásra akaratlanul is előítéletekkel mentem. Igaz, fiatalabb írók jöttek össze, akik a most induló Életképek köré gyülekeznek.

Az írószövetség klubjában a fölmerült nem irodalmi kérdések között szóba került a Dunai Konföderáció gondolata is. Azzal vetet-

ék fel a jelenlévők, hogy kíváncsiak a jugoszláv értelmiségi körök véleményére, mert Magyarországon az értelmiségi csoportokban gyakran felmerül a konföderáció gondolata, tekintettel a Dunaméltence elaprózottságára, s arra, hogy a szocialista fejlődés fejlett ipari ermelést követel, ez viszont nehezen valósítható meg a Dunamedence és államainak határain belül.

Marjanovics elvtárs számára mint aktuálisan felvetett gondolat smeretlen volt a Dunai Konföderáció eszméje. Ő arra szorítkozott, hogy ezzel a gondolattal érintkező pontokat vázoljon, ami valóban elmerül a beográdi értelmiségiek körében. Az atomenergia gyakorlati békés célokra való alkalmazásáról van szó. Ugyanis az atomrőnek a termelésben való alkalmazás az emberiség életében valóban okoldalú és sokkal nagyobb változásokat fog kikényszeríteni, mint nint ahogy azt a legtöbben hiszik. Már most megmutatkozik világzerte az integráció irányzata az atomerő termelési célokra való alkalmazásával kapcsolatban, függetlenül a tömbszínezettől vagy attól, hogy milyen politikai szándékból vélik foganatosítani ezeket az integrációs intézkedéseket. Bizonyos, hogy eljön az az idő, amikor a orszerű termelés nem tűri majd meg a szűk országhatárokat. Akkor majd az országhatár és a szűk nacionalizmus valóban múzeális árgy lesz és tulajdonképpen ekkor beszélhetünk majd az interacionalizmus kiteljesedéséről is.

Valaki meg is jegyezte a jelenlévő írók közül: hát igen, mi a lunai konföderációs eszménkkal pontosan egy századdal lemaradtunk.

Hosszú éveken át mesterségesen el volt különítve a két szomzédország élete. Ma az elkülönülés okait, ha nem is könnyen, de ltávolították. Bizonyos, hogy nincs messze az az idő, amikor a két ország élete a látogatóba jövő-menő embernek nem tartogat majd záratlan és meglepő dolgokat.

1956, augusztus hó.